Euroopan elin- ja työolojen kehittämissäätiö

Euroopan yhtenevät ja eriytyvät työolosuhteet vuosina 1990–2005

Tiivistelmä

Johdanto

Vuonna 2005 Euroopan elin- ja työolojen kehittämissäätiö Eurofound aloitti neljännen keruuaallon alun perin vuonna 1990 alkaneessa Euroopan työoloja koskevassa tutkimuksessaan. Tämän viidentoista vuoden jakson aikana Euroopan unionissa on tapahtunut useita merkittäviä muutoksia. Vuoden 1990 kaksitoista jäsenvaltiota ovat saaneet seuraa viidestätoista uudesta maasta. Tämän seurauksena Euroopan työoloja koskeva tutkimus vuodelta 2005 kattaa kaikki 27 EU:n jäsenvaltiota (EU27) sekä Kroatian, Turkin, Norjan ja Sveitsin. Muutokset EU:ssa ovat kuitenkin olleet myös rakenteellisia ja koskeneet koko Euroopan talouden rakennetta, työmarkkinoita ja työolosuhteita.

Tästä syystä Euroopan työoloja koskevan tutkimuksen sisältö on tänä aikana kehittynyt merkittävästi, ja tutkimus sisältää nyt enemmän kysymyksiä ja kattaa perinteisempien, ergonomiaan liittyvien kysymysten lisäksi monia muita kysymyksiä, joissa tarkastellaan työskentelyolosuhteita ja yleisemmin koko työelämän laatua aiempaa moniulotteisemmin. Tässä raportissa pyritään tarkastelemaan lähinnä kahta tutkimuskysymystä. Raportissa pyritään ensinnäkin Euroopan työoloja koskevan tutkimuksen eri keruuaaltojen kautta tutkimaan, onko työelämän laadussa havaittavissa suhteellista yhtenemis- tai eriytymiskehitystä. Toiseksi raportissa tutkitaan, onko eri Euroopan maiden välillä ollut havaittavissa samanlaista kehitystä tutkimusaikana.

Toimia koskeva konteksti

EU:ssa tapahtuneet rakenteelliset muutokset ovat heijastuneet jossain määrin myös eurooppalaisiin ja kansallisiin toimintalinjoihin erityisesti Euroopan työllisyysstrategian sekä Lissabonin strategian kautta. Tästä huolimatta useissa viime aikoina tehdyissä tutkimuksissa osoitetaan, että työpaikkojen laatu Euroopassa vaihtelee huomattavasti. Tämän perusteella näyttää siltä, että vaikka myös huomattavia parannuksia esimerkiksi työpaikalla tapahtuvien onnettomuuksien osalta on saatu aikaan, eivät eräät toiset työpaikkojen laatuun liittyvät ulottuvuudet – kuten työtahdin kiivastuminen tai koulutusmahdollisuudet – ole tosiasiassa kohentuneet. Euroopan komissio esitti vastaavanlaisen arvion jo vuonna 2003 työn laatua koskevan tiedonannon yhteydessä, ja viime aikoina se on kuultu uudistettua Lissabonin strategiaa koskevassa strategiaraportissa.

Kyseiset tutkimukset perustuvat erilaisiin data-aineistoihin ja indikaattoreihin, ja niissä käytetty näkökulma on joko puhtaasti tieteellinen tai enemmän toimintalinjoihin suuntautunut, kuten Eurooppa-neuvoston Laekenissa joulukuussa 2001 sopimat indikaattorit ja käsitteellinen kehys. Eräs huomattava puute työn laatua koskevissa eurooppalaisissa puitteissa on se, ettei niihin sisälly minkäänlaisia työoloja koskevia indikaattoreita. Tässä raportissa tarkastellaan työpaikkojen laadun näkökulmasta työolosuhteiden kehityssuuntia sellaisina kuin ne erottuvat Euroopan työoloja koskevan tutkimuksen kuluneen 15 vuoden ajanjakson kattavien keruuaaltojen kautta.

Tärkeimmät tulokset

Työn ja työpaikkojen laadun tutkimus nostaa esille neljä tärkeää ulottuvuutta: ura ja työllisyys, terveys ja hyvinvointi, kykyjen kehittäminen sekä työn ja muun elämän yhteensovittaminen. Kukin näistä ulottuvuuksista sisältää uusia teemoja, jotka yhdessä kattavat kaikki Euroopan työoloja koskevan tutkimuksen kysymyslomakkeessa käsitellyt aiheet sekä koko Euroopan työ- ja sosiaalipolitiikan kentän. Jotta tutkimuksessa voitaisiin arvioida työn laatua käsitteen kaikkein laajimmassa merkityksessä, siinä tarkastellaan sekä näitä alueita että yleistä tyytyväisyyttä omaan työhön. Tutkimuksen havainnot osoittavat, että tässä suhteessa Euroopassa on tapahtunut suhteellista eriytymiskehitystä 12 uuden jäsenvaltion liittymisen myötä vuosina 2004 ja 2007.

Näissä maissa menestys työpaikkojen laadun kannalta on keskimäärin heikompaa, vaikka tulokset todistavat myös, että maat ovat kuromassa kuilua umpeen.

Vanhojen jäsenvaltioiden (EU-15) parissa yhtenemiskehitys vaikuttaa toteutuvan siten, etteivät maat saavuta parhaita mahdollisia tai entistä parempia tuloksia, vaan tilanne muuttuu kohti keskiarvoa, kun anglosaksisten maiden ryhmän työpaikkojen laadun kohenemista tasapainottavat Skandinavian maiden heikentyneet tulokset. Manner- ja Etelä-Euroopan ryhmät pysyvät suhteellisen vakaina.

Maiden muodostamien ryhmien sekä yksittäisten valtioiden sisäistä vaihtelua kasvattavat erilaiset julkiset toimintalinjat sekä taloudellinen erikoistuminen. Palvelualan kehittyminen yhdessä teollisuuden ja maatalouden heikkenemisen kanssa on vaikuttanut eri maihin eri tavoin, mikä saattaa osittain selittää maiden ja maaryhmien välisiä eroavuuksia.

Tässä raportissa esitetyt kansalliset tulokset osoittavat, että kunkin maaryhmän sisällä on havaittavissa huomattavaa vaihtelua. Suomi eroaa muista Skandinavian maista entistä enemmän, mutta myös Tanskan ja Ruotsin väliset eroavaisuudet ovat nyt selkeämpiä kuin 10 tai 15 vuotta sitten. Manner-Euroopan ryhmässä Alankomaat ja vähäisemmässä määrin myös Itävalta poikkeavat ryhmän muista maista entistä enemmän. Etelä-Euroopan maiden ryhmässä Espanja poikkeaa Italiasta entistä enemmän, kun taas Portugali ja erityisesti Kreikka näyttävät eroavan ryhmän muista maista enemmän kuin 1990-luvulla.

Kansallisella tasolla työpaikan laatuun liittyvät kielteiset ilmiöt, kuten terveyttä uhkaaville vaaroille altistuminen sekä viikonloppu- ja yötyö ovat vähenemässä lähes kaikkialla. Työntekijöiden oikeudet ovat kohentuneet mielipiteiden kuulemisen ja riskeistä tiedottamisen osalta. Toisaalta lähes kaikissa maissa lisääntyvät eräät muut kielteiset työpaikkojen laatuun liittyvät ilmiöt, kuten vuorotyö tai epäsäännölliset työajat, entistä kiivaampi työtahti, terveyteen liittyvät poissaolot tai työpaikat, joissa mahdollisuudet kouluttautua tai oppia lisää ovat heikot.

Erityistä huolta aiheuttaa koulutusmahdollisuuksien puute työpaikoilla. Huolimatta elinikäisen oppimisen painottamisesta eurooppalaisessa keskustelussa ja toimintalinjoissa sekä erillisestä koulutusta ja elinikäistä oppimista koskevasta avoimesta koordinaatiomenetelmästä tarvitaan vielä paljon edistystä, jotta Lissabonissa vuonna 2000 asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa.

Poliittiset osoittimet

- Työolosuhteiden yleiseksi kohentamiseksi kaikissa maissa tarvitaan suurempia ponnisteluja koulutuksen ja elinikäisen oppimisen alalla.
- Muihin EU27-maissa huomiota vaativiin riskitekijöihin ja työhön liittyviin tuloksiin kuuluvat entistä kiivaampi työtahti sekä kasvava poissaolojen määrä.
- Uusien jäsenvaltioiden taloudellista ja sosiaalista kehitystä koskeva seikkaperäinen tieto on yhä hajanaista tai keskittyy vain kapealle alalle, ja tältä osin tarvitaan lisätutkimusta.
- Kahdenkymmenenseitsemän jäsenvaltion EU:ssa kehityssuuntia on vaikea analysoida maittain, minkä vuoksi jäsenvaltioiden järjestäminen ryhmiin niiden samankaltaisten ominaisuuksien perusteella on varteenotettava vaihtoehto. Ryhmitteleminen voi kuitenkin kätkeä näkyvistä maiden sisäisiä eroavaisuuksia ja johtaa liian pitkälle meneviin johtopäätöksiin. Tästä syystä ja nykyisten maaryhmien sisällä havaittavan kasvavan vaihtelun vuoksi on samaan aikaan tärkeää tehdä myös maakohtaisia analyyseja.

Lisätutkimusten aiheita

- Eurofound voisi toiminta-ajatuksensa ja voimavarojensa – tutkimustensa, seurantaelimiensä ja sekundääritutkimuksen rahoituksensa – vuoksi ottaa osaa synergioiden vaalimiseen sekä maiden ryhmittelyä tarkastelevan poikkitieteellisen työryhmän perustamiseen.
- Kansallisten otosten koon suurentaminen parantaisi Euroopan työoloja koskevan tutkimuksen seuraavaa keruuaaltoa ja tekisi mahdolliseksi esimerkiksi alueellisen ja aloja koskevan tason syvemmän analyysin.
- Kun Euroopan työoloja koskevan tutkimuksen kansallisia otoksia parannetaan, tutkimuksesta on enemmän hyötyä toimintalinjojen valvomisessa, sillä tämä prosessi perustuu kansallisen suorituskyvyn vertailevaan arviointiin pehmeällä tavalla.

Lisätietoja

Raportti ”Euroopan yhtenevät ja eriytyvät työolosuhteet vuosina 1990–2005” on saatavilla osoitteesta http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef08104.htm. Euroopan työoloja koskevien tutkimusten data-aineisto, kertomukset ja sekundäärianalyysit ovat saatavilla Euroopan työoloja seuraavan elimen (European Working Conditions Observatory, EWCO) Internet-sivulla osoitteessa http://www.eurofound.europa.eu/ewco/surveys/.

Sara Riso, tiedotusalan yhteyshenkilö
sri@eurofound.europa.eu